

Csák Máté hatalma

Szegedi történész könyvéről

Hézagpótló mű és nemcsak a szakmabelieknek érdekes olvasmány a Csák Máté tartományúri hatalma című könyv. A szerző, dr. Kristó Gyula, a szegedi JATE középkori magyar történeti tanszékének docense, a fiatal történészgeneráció egyik legfelkészültebb kutatója. Hatalmas forrásanyag segítségével, lépésről lépésre fedi fel a XIII. század végi és a XIV. század eleji tartományúri hatalom természetét, rendszerét.

A kor legrepresentatívabb alakja, Csák Máté évszázadokon keresztül nemcsak a nemesi rendi ellenállást ingerelte, hanem kuruckodó szemléletként nyomot hagyott az újkori történelmeknek mentalitásán, és az irodalmat is olykor-olykor meditációra készítette. A szerző cáfol néhány téves nézetet. A legendák nemcsak a szélsőséges magyar irredenta hangokat erősítették fel az elmúlt századokban, hanem táplálták a XIX. századi nagy szlovák megújulás idején azt a nézetet, miszerint Trencsényi Csák Máté a szlovákok nemzeti hőse, és az önálló szlovák államosság történeti előképe. Csák Máté nemcsak markáns alakjával tette kíváncsi a szegedi egyetem kutatóját. A feudális főúr kiskirálysága kitűnő lehetőséget biztosít a tartományi urasági rendszer tanulmányozásához. Mivel ez a figura a legtipikusabb alakja a XIII–XIV. század fordulójának önállósulási kísérleteiben — így általános érvényű megállapításokra is sar-

kall, és a tendenciák meghatározására készített. Ugyanakkor a szerző kontrollként szembeesíti a jelenséget egy másik tartományúri, Aba Amádé rendszerével.

Kristó fokról fokra a nemzedékek felkutatása során jut el a totális tartományúri hatalom kiépítésének bemutatásáig. Ezt a hatalmat az 1290-es években színrelepet Máté mester tesztíti meg. Közben részint már ismert koncepciók, részint magának a szerzőnek felfedezéseként fontos összefüggésben világosodik meg a XIII. századi királyi birtokadományozó politika, a szervienzi familiáris kapcsolatok, a feudális széttagolódás körülményei. Ezek a tünetek együttesen Mátét segítik, és e körülmények nélkül egy lépést sem tehetett volna a hatalom kiépítéséig. Persze a könyv főleg a tartományúri rendszer struktúrájával foglalkozik.

A legaprólékosabb gazdasági és politikai szemlézéssel sikerül kimutatni a kiépített rendszer retrográd jellegét, amelyben a jobbagyság telepítése csak a katonai erők kiszolgálását jelentette, a kereskedelemnek, bányászatnak nagyon szűk lehetőséget hagyott, és ez a meglevő szint konzerválását eredményezte. A korai feudalizmus természeti gazdálkodási viszonya parazita módon adaptálta magához a pénzgazdálkodást, árukereskedelmet. A tanulmány egyik, nagyon fontos megállapítása: a magyarországi tartományúri rendszer ki-

alakulását tekintve fáziskészenben volt önmaga gazdasági alapjához képest, és késői gyermeke annak. S hogy egyáltalán mégis megszülethetett: az árutermeles és pénzgazdálkodás igen lassú előretörésével kapcsolatos. Az áru- és pénzvisszonyok, az 1260–70-es években nem bizonyultak elég erősnek a tartományúri hatalom megátolálásához, viszont 1310–20-as évekre annyira megerősödtek, hogy igényelték a képződmény felszámolását.

Kristó rendkívül hasznos feltérképezésével választ ad a közigazgatás, a megye és városrendszer, a szolgabírói intézmény előzményeinek felvető problémáira. Az utolsó fejezetben az európai államok korabeli fejlődésére tekintve párhuzamba állítja a cseh-magyar és a lengyel-orosz államokat. Megkeresi az azonosságot, és megmutatja a különbözőségeket. Így az államok politikai fejlődésében eddig mutatkozott néhány kérdőjelet is kiradíroz. Módszerének eredménye az a dialektika, amely nem engedi, hogy a jelenségek csak a gazdasági determináció közé szoruljanak. A gazdag forrásanyag és a kutatói szorgalom lehetővé teszi az egyes témakörök teljes körüljárását, támpontot nyújt a korai feudalizmus más irányú vizsgálataihoz. Külön öröm, hogy egy fiatal szegedi tudós tette le ezt a művet a történettudomány asztalára. (Akadémiai Kiadó.)

HALÁSZ MIKLÓS

Hadtörténeti szabadegyetem

A TIT Történeti és Hadtudományi Szakosztályának előadássorozata

A TIT Történeti Szakosztálya majd minden évben rendezett szabadegyetemi előadásokat. Tavaly nagy látogatottságnak örvendett a Diplomáciatörténeti szabadegyetem, különösen a fiatalok körében. Részben az ekkor elhangzó javaslatok, részben a már korábban másfelől megnyilvánuló érdeklődés készítette a szakosztály vezetését arra, hogy az idén a hadtörténelem kérdéseire irányítsa a figyelmet.

A hat előadásból álló sorozat végigvezeti a fegyverzet fejlődését a kőbaltától napjainkig, áttekinti a hadvezetés művészetét, s ezen belül külön foglalkozik Napóleon hadviselésével. Három előadás a hozzáánk időkben legközelebb álló második világháború jelentősebb eseményeit fogja át, mint például az atlanti csatát, amely a tengeri hadviselés szerepét mutatja be.

Az európai partizánmozgalmak jelentősége vitathatatlan a fasizmus fölöttartott győzelem értékelésénél. A záróelőadás a második front megnyitásának (a szövetségesek normandiai partaszállásának) méreteit világítja meg.

Az előadásokat április 19-től kezdődően minden pénteken délután 6 órakor rendezik a Fegyveres Erők Klubjában (A-épület, Victor Hugo u. 6.). Belépésre

jogosító bérletek (ára 20 forint) a helyszínen kaphatók. Az előadásokat néphadseregünk tisztjei és a Történeti Szakosztály tagjai tartják.

Szerelik a vetőmagtisztítót

Evi nyolcszáz vagon teljesítményű vetőmagtisztító telep épül Szolnok déli ipartelepén. Az üzem ötemeletes technológiai tornyában megkezdtek az NSZK és svéd gyártmányú gépek szerelését, amelyek valamennyi, hazánkban használatos vetőmagfajta tisztítására, szelektálására alkalmasak.

Hegedűs
András:

Móra Ferenc hétköznapijai

53. A tények ismeretében azt kell mondanunk, hogy a nyílt fehérterror idején Móra a közszereplés formáit változtatta meg. Eljárt például a Munkásotthonba, s részt vett június 15-én azon a munkásgyűlésen, amelyen kimondták az ellenforradalom elleni tiltakozás jelölését az általános sztrájkot. Sőt, Móra fel is szólalt ekkor. Az ellenforradalmi megbízottak, besúgók által készített kémjelentésben ezt olvashatjuk Móra szerepléséről: „Követelte, hogy annak a 40 embernek névsorát, akik állítólag a franciák és a magyar kormány szolgálatában állnak, olvassák fel, hogy a munkásság még aznap elbánhasson velük. Nevezett kívánságának nem tettek eleget.” Július 31-én a szegedi munkásság Petőfi-ünnepélyén Móra fontos szereplést vállalt. A Délmagyarország augusztus 1-én ezt a híradást közölte: „Petőfi emlékeztetének méltóan hódolt csütörtökön a szegedi munkásság. A Munkásotthon nagyterme színtűlgett meg. Az esti ünnepség különösen lelkes volt a hangulat. A program minden egyes számát szinte áhítattal figyelték. Móra Ferenc „Petőfi a miénk” címen írt gyönyörű prólót. A legszebb verssorokat külön meg is tapsolták. Rendkívüli hatása volt Juhász Gyula beszédének...”

Augusztus elsején aztán az egész országot bekölöztette a verte az ellenforradalom, amelyik Szegeden már egy negyedéve uralomra jutott.

Szocialista brigád a kultúra szolgálatában

Sokan kérdezhetnék, milyen célokat tűzhet ki maga elé egy olyan brigád, amely nem vesz részt a termelőmunkában. Különösen érdekes feladat egy moziüzem dolgozóinak a szocialista brigád cím elnyeréséért folyó versengése. A szegedi Vörös Csillag Filmszínház dolgozói felismerték az ebben rejlő lehetőségeket. Az ő jó munkájuk szintén hozzájárul ahhoz, hogy a népszerű tevékenység szórakoztató film segítségével szolgálják a köznevelést. Elhatározták tehát, hogy április 4. néven brigádot alakítanak, a szocialista cím elnyerésére.

Az alakuló ülésen részt vett a filmszínház valamennyi dolgozója, köztük Józsa Dezső, a vállalati szakszervezeti tanács vezetője is. Amikor kimondták a brigád létrehozását, egyhangúlag Balogh Ferenc ügyvezetőt kérték fel brigádjuk irányítására. Már az első alkalommal elhatározták, csatlakoznak a Kiváló Vállalat cím elnyeréséért folyó országos vetélkedőhöz, amelyet a film-főigazgatóság hirdetett meg a megyei moziüzemi vállalatok részvételével.

Beszélggettünk az ülés után a brigádtagokkal:

— Nagyon örülök, hogy a brigád megalakult, mert így még egységesebb lesz a kollektívánk — mondotta Józsa Dezső. — Én felajánlom, hogy a munkaköri kötelezettségemen túl műszaki segítséget nyújtok a szegedi Fáklya, a Szabadság és a kiskundorozsmat mozinak, s a kollegák segítségével vállalom a Mátyás téri szociális otthonban a filmvetítést.

Luczó Ferencné takarító nő elmondotta, jól megértik egymást a munkatársak, és őt is megbecsülik. Egyik legszebb élménye, az volt, amikor „A kozmosz csillagai” című film vetítésekor náluk járt Borisz Jegorov szovjet űrhajós, és vele is szót váltott, kezét fogott.

Kiss Lajosné jegykezelő a közönségről nyilatkozott: — Nagy türelem kell hozzájuk, de zöme kedves, udvarias. Még azt is megkérdezik, hogy van a kisunokám. Az a fontos, hogy ide, a munkahelyre lehetőleg ne hoz-

zuk magunkkal az otthoni gondokat.

Kovács Gáborné pénztárosnő hét éve ül a kassza mellett. — Szeretem az igé-nyes közönséget. Nem panaszkodhatom, jó a törzskö-zönség. Legtöbbből tudom, ki, hová szeret ülni, s jó néhányan már előre mondják: — Magára bízom, hogy jó helyre adja a jegyet.

A mozi legidősebb dolgozója Kaczúr Lajosné jegykezelő. Harminckett éve dolgozik itt, most nyugdíjba vonulás előtt áll.

— Nagyon sajnálom, hogy itt kell hagynom a kollektívát, éppen, amikor szocialista brigádba tömörülnek. Ha nem is tudok már benne részt venni, remélem, ha bejövök, alkalmat adnak ahhoz, hogy segíthessek, amit tudok.

Kovács Imre

Jerevántól Madridig

Gazdag úti programot kínál az IBUSZ

A nyár, a szabadság tervezésekor már egyre több család gondol külföldi utazásokra, üdülésre, s nagyon sokan előnyben részesítik a társasutazásokat, amelyeknek szervezésével, technikai bonyolításával semmi gondjuk. Szervezett, tartalmas programról, belépőjegyekről stb. gondoskodik az IBUSZ, képzett idegenvezetők kalauzolják a csoportokat, jó szállást és ellátást biztosít az utazási iroda. Külön érdeklődésre speciális kirándulásokat is a programba iktatnak.

Ahogy a szegedi IBUSZ idei úti programját áttekintettük, meggyőződhattunk róla, hogy ismét nagy darab földet szel át, hiszen Jerevántól Madridig, Lenin-grádtól Rómáig húzhatjuk meg a térképen az utak vonalát. A nyári hónapokban Szegedről társasutazást szerveznek Erdélybe, a szlovák és a lengyel Tátrába, Abbáziába, Bécsbe, Odesszába,

„Jégsztráda” a sarkvidéken

Jakutföldön, az Uszty-Kujginszki Közlekedési Vállalat gépkocsivezetői rendkívül zord éghajlati viszonyok között a legkülönfélébb rakományokat szállítják rendeltetési helyükre.

A rakományok az északi-tengeri útvonalon — a rövid sarki hajózási időszakban — közlekedő hajókon érkeznek a Jana folyó torkolatánál fekvő nyizsnyejanai kikötőbe.

A szállítmány ezután tehergépkocsikra kerül, amelyek azt az aranykitermelő vállalatokhoz, valamint a Jakutföld északi részén levő rénszarvastenyésztő gazdaságokhoz továbbítják. Az autók erős hóviharban, a sarki éjszaka sötétjében haladnak céljuk felé.

Az Uszty-Kujginszki Közlekedési Vállalat több mint 200 teherautója közlekedik rendszeresen Észak „jégsztrádáin”.

Prágába, Zakopánéba, Rómába, Leningrádba és Moszkvába, Tbiliszibe és Jerevánba. Lesz olyan utazás, amely három országot — Ausztriát, Olaszországot és Jugoszláviát — érint.

Az utazási szezon júniusban, júliusban és augusztusban tetőzik, ekkor indul legtöbb csoport, de több program meg is ismétlődik, vagyis az utazási irodán gyakran az időbeni választás is több lehetőség adódik.

Az eddigi érdeklődési listát az abbáziai üdülés és a bécsi utak vezetik, már három turnusra is megtelt a létszám.

Igen változatosak az ideai utak. Autóbusszal, repülővel, vonattal, kombinált közlekedéssel, de fogaskerekűvel és függővasúttal is találkozhatnak az utasok a különböző tájakon.

Legtöbb útra még elfogad jelentkezéseket az IBUSZ.

Ezzel a szegedi helyzet is válságosabbá, súlyosabbá vált. Mórának is ki fog jutni a „pribék évek” gyötrelmeiből annyira, hogy még 1935-ben is, tehát már halála után egy évvel, az egyik lap megröptette azokat, akik dicsérni merészelik írónkat. Még ekkor is szükségét érezte az a lap, hogy tudatosítsa az olvasókban Móra egykori tetteit így: „...nagyon is botrányosan csicseregtek a kommunista lázadás borzalmas napjaiban, mert akarat nélküli bábjává lett a háború vérzivatarától elalélt nemzet nyakára ült haramiáknak.” S ezzel Móra megbocsáthatatlan bünt követte el, olyat, amely mindenkorra kiközösíti őt „a hazafias társadalomból”.

Az igazság pedig az, hogy a forradalmas években nagy szerepük lett abban, hogy Móra emberként és íróként a nemzet halhatatlanjai közé emelkedett.

„...kétségbeesett optimista vagyok...”

A Horthy-korban Móra szemléletét nem lehet találatlanban jellemezni: kétségbeesett optimista. Kétségbeesése illúziótlan valóságslátásból fakadt, optimizmusa pedig emberbe vetett hitéből sarjadt. Humorának lényegét, titkát is ez adta.

De írónkban egyetemista korától kedve viaskodott a kétségbeesés és az optimizmus. Ekkor nézett szét ugyanis illúziók nélkül először a valóságban. 1898. március elsején így látta önmagát és a világot: „Kidobva egy kétségbeesett szivatagba, a hol minden van, csak tisztesség nincs, a hol nekem nincs senkim, s a testi nyomorúságok összefognak a lelkiekkel”. A kétségbeesés jalkiáltását néhány nap múlva elhalkította az optimizmus szava: „...van az életben vigasztaló: a jövőd élet reménye”. A világháború idején felajdult az embertelenség láttán, de ugyanakkor ezt is sikoltotta: „...hinni kell az emberiségben, hogy tébolyodottan ki ne szökjék belőle az ember”. A diadalmas forradalom idején tűnt el kétségbeesése, és ragyogott fel tisztán a Hisze: az emberben! optimizmusa. Az ellen-

forradalmi Magyarországon egyre kínzóbban fojtogatta a kétségbeesés: „Úgy volt, hogy ha szeretem az életemet, muszáj belőle kiszöknöm egy kicsit... mégpedig lehetőleg olyan helyre, ahol nincs más, csak fák, felhők, madarak.” Optimizmusa ekkor sem hagyta cserben. 1923-ban írta: „Az arányok növekedhetnek, de a jóban is, nemcsak a rosszban... Van haladás a rosszban, de van a jóban is, és míg az elsőre figyelünk, az utóbbiról se feledkezzünk meg, hogy kétségbe ne ejtessünk. Az mondatott, hogy vigilate (örkődjete, vigyázzatok — H. A.), de az nem; hogy desperate (kételkedjete, esetetek kétségbe — H. A.)...”

Halála előtt, amikor riasztóan sötétnek látta a magyar valóságot, még egyszer felmutatta magát: „...kétségbeesett optimista vagyok.”

A Horthy-korban Móra ezzel a szemlélettel tudta önmagát fenntartani, s ezzel tudta népébe oltani az emberi és értelmes élet vágyát.

„...Soha nem tagadtam meg a forradalmakat...”

Mórát a forradalom után megváltozott világ vette körül, olyan, amelyikkel nem érthetett egyet. A dühöngő bosszúállás, az elaljasodott embertelenség korát „siralmas világ”-nak, „meggázoló idő”-nek, „rettenetes évek”-nek, „pribék-évek”-nek nevezte. 1919. augusztus elseje óta már nemcsak Szegeden, hanem országsszerte „jegyes ember”, „destruktív hazaáruló” hírébe keveredett.

Rettegésben teltek napjai.

1919. szeptemberében ezt írta a barátainak: „Félek — ez is új érzés nálam — a sok hirtelen haláltól körülöttem, és sikoltozóan félek mindenkit, aki kedves nekem.” Pankának is kijutott az apja elleni hajszából.

(Folytatjuk.)